

בשעה שאני כותב לך שורות אלה, עדיין לא ברור אם תגיע הצעת חוק לשון הרע השבוע לאישורה הסופי של הכנסת. גלגלי הממשלה והקואליציה עבדו שעות נוספות. ההצעה המתועבת ביותר שהוכנה אי פעם לאישור כנסת ישראל עומדת עתה, אחרי גילגולים רבים, להיות לחוק המדינה.

אך יכול עדיין לחול עיכוב של הרגע האחרון. כיצד?

האם התעורר מצפוני של ראש-הממשלה? לא.

האם התעוררו לפתע כוחות הדמוקרטיה במפלגתו, וקראו: "עצור!" מובן שלא.

האם הזדעזעו פתאום מצפוני של מישהו, והוא החריד את השלחים ממוחמתם? מה פתאום?

אם לא תאשר הצעת-התועבה זו השבוע סופית, הרי יהיה זה רק בגלל תזווה של מה-בכך במישחק הקנוניות הקואליציוניות.

אולי לא יספיק הזמן לכנסת, בשעותיה האחרונות, והיא לא תספיק לגשת למלאכה. אולי מצא לוי אשכול קורבן אחר להעלותו על מיובח העסקנים הדתיים, כגון חוק-השבת, ושוב לא יהיה צורך לזרוק להם גם טרף זה.

אולי היה דוב יוסף עסוק בחקיקת חוק-התועבה אחרים. אולי לא הספיקו פועלי המדפיס הממשלתי להכין בעוד מועד את הטיטה.

באפשרויות מסוג זה תלוייה עתה התקפה האחרונה של חופש-העתונות במדינה. זוהי עובדה מחרידה — אולי מחרידה אף מתוכן החוק עצמו.

★ ★ ★

מי שנותן את ידו לחקיקת חוק זה — לא יגוקה. כי זהו חוק לסתמת הפה. להיסול חופש-העתונות, לקבורת הדמוקרטיה.

כל אשר יכולים מצדיקו לטעון להגנתו הוא שזה "פחת גרוע" מן הטיטה המקורית. וזה נכון.

הטיטה המקורית קבעה שחופש-העתונות יעבור את כל מכשירי-העניוים של האיגוקר-זיכיה, ששברו יקרע ממנו בברול מלובן, שיטוסעו על-ידי סוסים פראיים, וששרידיו יזרקו כמוון לכלבים שוטים.

הטיטה החדשה היא הומאנית. היא קובעת בפשטות כי חופש-העתונות יועלה לגרדום, וכי גחיתו היקבר בשקט.

נוכחית אינה דומה לקודמתה. אך אוי להתקדמות זו.

★ ★ ★

אם הספקת לשכות, אולי כדאי להזכיר לך בקצרה את גילגוליו של פיגול זה.

הוא נולד במוחו של חיים כהן, היועץ המשפטי דאז, בתקופתו האפלה ביותר. זה היה בימי משפטי-הגילויים הגדולים — משפט קסטנר ומשפט עמוס בן-גוריון. אותה שעה הסעיר העולם הזה את המדינה בכמה סיד-רות-גילויים שחשפו את מעמקי השחיתות במוסדות השלטון דאז — מחושיסתאן ועד משטרת-ישראל.

היועץ המשפטי חיים כהן קיבל הוראה לשים קץ לכל אלה, והוא עשה זאת ביסודיות גרמנית אופיינית. הוא הכין הצעת-חוק שנועדה לסתום את פיו של ה-שבועון המסויים.

אולם הוא הגדיש את הסיאה. כאשר נתפרסמו פרטי ההצעה, נחרדו אפילו ראשי-השלטון. לא מפני שחששו מתוכנה המבעית, חלילה, אלא מפני שחששו מפני תגובה ניועמת של הציבור הרחב. ההצעה נקברה.

★ ★ ★

היא צפה מחדש למחרת פרשת-לבון, בראשית 1962. לבן-גוריון ונעריו נידמה כי ניצחו. על-פי הצעתו של לוי אשכול, הדיח מרכז מפא"י את לבון. לוי אשכול הקים ממשלה חדשה למען דוד בן-גוריון, וזו ישיבה לבטח. לא במיקרו, דאג בן-גוריון למסור בממשלה זו את תיק-המשפטים לאחד מעבדיו הנרצעים ביותר, דוב יוסף, אדם שתפיסתו הדמוקרטית דומה לזו של מושל-מחוז פורטוגלי באנגולה. מיד אחרי שהתבסס מחדש, ניגש בן-גוריון לחסל את החשבון עם השבועון שמילא, לדעתו, תפקיד מכריז בהתפתחות פרשת-לבון. ושוב נעשה הדבר בגלוי, ללא שום הסוואה.

דוב יוסף היועץ המשפטי דאז, גרעון האונזר, הגיבור הטראגי-קומי של משפטי-אייכמן, הכינו טיוטה חדשה של חוק לשון-הרע. היתה זאת מלאכת-מחשבת של משפנות פאשיס-טית: היא קבעה שאפשר לסגור עתונים, שאפשר לאסור אדם שפירסם בחו"ל ביקורת על המדינה, שכל המשפטים יהיו חשאיים, שגם דיבור-אמת יהיה עבירה על החוק. למלה של המדינה, אין דוב יוסף וגדעון האונזר נימנים עם החכמים הגדולים. עצם ההגומות שבחוק היו בעוכריי.

כאשר פורסמה הצעת-החוק, גרמה לזעזוע עולמי. עתוני בריטניה, ארצות-הברית וצרפת הקדישו לה תשומת-לב חסרת-הקדים, הגדירה פהאחז כהצעה טוטאליטארית. בבואה מיד אחרי הגילויים המחרידים של פרשת-לבון ועסקי-הביש (שפורסם בחו"ל בכל פרטיו), היא הכתימה את ישראל כמדינה המתדרדרת במידרון-הרודנות.

לשוא ועקו דוברי-השלטון כי כונתם לא הובנה כראוי, וכי החוק כלל אינו מכון נגד העתונות הישראלית בכללה, אלא רק נגד שבועון מסויים אחד. דבר פירסם קאריקטורה, שקשרה את החוק רישמית בשמו של העולם הזה. אחרי שדוברי השגרירות הישראלית בלונדון אמרו לעורכי בריטניה, בתדריך שלא-לפירסום, כי אמנם מכון החוק רק נגד שבועון זה, פירסם אחד מאנשי-העט הבריטיים הדגולים, קינגליי מארטיין, רשימה בניו סטיטסמן (23.3.62), בה אמר:

"השבועון העולם הזה, בעריכת אורי אבנרי, מייצג את הקבוצה שתקפה את בן-גוריון בפרשת-לבון. הוא אחד על המזנים, הוא קורא לדברים בשמם... הוא זונג בדוקטרינה הבלתי-פופולארית שישראל תפתור את בעיית הפליטים... הדרך הבטוחה ביותר לשים קץ לתרות של כל אדם היא להרשות את חיסולו של עתון כזה". למחרת היום החליט בן-גוריון לקבור את הצעת-החוק.

★ ★ ★

מה שקרה לאחר-מכן מטיל אור מיוחד על מהותם ורמתם המוסרית של הכוחות השולטים ברגע זה במדינה.

במאי 1963, ימים מעטים אחרי שהגיע לוי אשכול לשלטון, פורסמה הצעה חדשה של החוק. הושמטו בו ההגומות הפרועות ביותר, אך זחקא לכן היא מסוכנת הרבה יותר. תוך ויתור על כל הסעיפים שניקרו את העין, הושם הדגש על שלושה סעיפים תמימים, שדי בהם כדי לחסל כל שריד וזכר של חופש-העתונות:

- נקבע כי השיפוט על-פי חוק זה יהיה חשאי.
- נקבע כי דינו של שבועון, לא יהיה כדינו של עתון יומי. לגבי שבועון, נושא

באחריות גם המדפיס והמפיץ — אנשים שאינם יכולים לדעת מראש מה מודפס בעתון. אם יופעל סעיף זה, יצטרכו המדפיסים והמפיצים לקרוא כל מילה מראש, להעבירה לאישור עורכי-דין, ולהפעיל צנזורה על השבועון. שבועון לוחם כלל לא יוכל להופיע בתנאים אלה, מבחינה טכנית. מכיון שישנו רק שבועון אחד מסוג זה בארץ, ברורה כחנת המחוקק לגמרי.

אך כל זה הוא כאין וכאפס לעומת הסעיף האמיתי, הקובע:

● דיבור-אמת יהיה בבחינת עבירה. לא די לעתון להוכיח כי דיבר אמת. הוא יצטרך להוכיח כי "הפירסום (שהוא אמת) לא חרג מתחום הדרוש לטובת העניין הציבורי". דבר זה כלל לא ניתן להוכחה. אין זה קנה-מידה אובייקטיבי. על כל פירסום-אמת ניתן לומר כי חרג מתחום זה.

אחרי חקיקת חוק זה, לא יצטרך העורך רק לשאול את עצמו אם פירסום מסויים הוא אמת. ההבדל בין אמת ושקר ברור. הוא יצטרך לשאול אם לדעת היועץ המשפטי (אותו חסיד של חגי אשור), או לדעת שופט אלמוני בעתיד, "חרג הפירסום מן העניין הציבורי". זוהי מיסת-טרום, שתהפוך את תפקידו של עורך לוחם לבלתי-אפשרי. הוא יצטרך פשוט לחתר על כל פירסום ביקורתי — או להיות מוכן לבלות את ימיו בבית-הסוהר.

★ ★ ★

במשך זמן רב היתה הצעה זו מונחת במקרה. עד שלפתע נתעוררה הממשלה והחישה את התהליך. מדוע?

נמצאו שני אפטרופסים להצעה. אחד הוא דוב יוסף, החיה הטרויאנית של דויד בן-גוריון בממשלה. יתכן שהוא פועל מתוך הכרה טוטאליטארית צרופה, מתוך אמונה כנה כי חופש-העתונות הוא דבר רע שיש לחסלו. יתכן גם שהוא קיבל על עצמו להוכיח לציבור כי לוי אשכול גרוע יותר מדויד בן-גוריון, ולקלקל את סיכויי בחירות. לצידו התייצב אפטרופוס שני: זהו משה אונג, נציג המפד"ל.

למפד"ל יש עניין מיוחד בכל עניין הנוגע לשחיתות. מכאן עניינו בחוק, הבא למנוע כל גילוי של שחיתות.

ביום גילוי פרשת-השחיתות של תל-גיבורים, פירסם העולם הזה על שערו את דיוקנו של יצחק רפאל, למרות שבאותו יום הופעל עלינו לחץ עצום, מאחורי הקלעים, בלשון שוחד ואיומים, כדי לשכנע אותנו. גם לאחר-מכן ניהל העולם הזה מערכת עיקבית נגד הפסקת החקירה, ולמען העמדת רפאל לדיון.

מערכה זו הוכתרה רק השבוע בהצלחה — אך ראשי המפד"ל הסיקו את המסקנה עוד קודם לכן. הם החליטו שיש לחסל את העולם הזה בכל מחיר — כי אחרת תהינה פרשות נוספות כמו פרשת תל-גיבורים בלתי-אפשריות. ואם כן, איך תממן מפלגה זו את פעולתה?

למשה אונג יש סיבה אישית נוספת לדירבון חקיקה זו. בעמל של שנים הצליח ליצור סביבו אגדה של מצ-פוניות. העולם הזה הרס אגדה זו ברשימה קטנה, תחת הכותרת "אונג-ניזם", ביום שהפר את אימון הציבור והצביע — בניגוד למצפוניו המוצהר — בעד המשך קיום המימשל הצבאי.

מסתבר, שבאותו יום נדר האיש לנקום את נקמתו בשבועון המסויים.

ללוי אשכול לא איכפת לכאן או לכאן. הוא היה מוכן לדחות את חקיקת החוק, שיכתים את שמו ללא-תקנה. אך אם הדתיים מתעקשים, ואם הדבר דרוש לקנוניה קואליציונית כלשהי, לא יתעקש בגלל עניינים של מה-בכך, כגון דמוקרטיה ומצפון וחופש-העתונות וכגון אלה.

ההצעה נתקבלה בקריאה ראשונה. תחת לחץ בית-המשפט העליון, שיצא חוצץ נגד כמה מן הסעיפים, הוכן לקראת הקריאה הסופית.

זה היה המצב בראשית השבוע. הדתיים דרשו לאשר את החוק. הממשלה החליטה להגישו לאישור הכנסת. אם יהיה לכנסת זמן, תתקבל הדישה. אם לא, יתקבל החוק למחרת יום הבחירות, כחלק מן ההסכם הקואליציוני ה-בא.

★ ★ ★

יש בכל הפרשה הזאת משום אירוניה ענומה. וגם היא מעידה משהו על מישהו. החוק ירום בשעתו על-ידי אנשי בן-גוריון, כדי לסתום את פי השבועון המסויים במלחמתו הבלתי-נרתעת נגד מזימותיהם.

הל עיכוב בחקיקה, והשבועון המסויים השלים את מלאכתו. בן-גוריון הופל. הודות למאבקו במשך חשע שנים, מאבק רצוף סיכונים וקורבנות, ניתן ללוי אשכול לעלות לשלטון. אשכול עלה וקצר את קציר עבודתו, פשוטו כמשמעו. לאחר-מכן השתמש ללא-היסוס באשראי שהענקנו לו, וששיכנענו את הציבור להעניק לו. עד כדי כך שאנשי בן-גוריון האשימו את אשכול, באומים פומביים, בכך שהוא פועל על-ידי הנחיות העולם הזה. והנה בא אשכול ופועל לחקיקת אותן חוק-לשון-הרע!

ולא זה בלבד, אלא שהוא דואג לכך שזה יהיה המעשה האחרון של הכנסת היוצאת, הפעולה האחרונה של ממשלתו לפני כניסתה למערכת-הבחירות — מעין כרטיס-הביקור שלו לבוחר!

★ ★ ★

למראה תהליך זה, עולים בלבי כמה היריהורים נוגים, וגם כמה שאלות נוקבות. מהי דמותו המוסרית של לוי אשכול? האם עוד אפשר לסמוך על הכנסת?

הנהגה המנהלת מקתומימכר קואליציוני על חריות-היסוד של האוצר, המוכרת את עמודי-החתך של הדמוקרטיה כסמרטוטים בשוק-הפישפשים — האם אפשר להשלים עם קיומה?

במשך כל שנות פעולתי כעורך שבועון זה, דגלתי בהפרדה מוחלטת בין המאבק בכלים עיתונאיים והמאבק בכלים פוליטיים. אך הנה באה הכנסת ומאימת על עצם יכולתנו לנהל את המאבק העתונאי. האם בתנאים אלה עוד יש אפשרות להפריד בין שתי צורות המאבק? אנו מוצאים את עצמנו במצב של פלוגת-קומנדו הלוחמת בחירוף-נפש בגיורה אחת של החזית, מתוך אמונה כי הגיורה השכנה מוגנת על-ידי יחידה אחרת — והנה מסתבר כי הגיורה השכנה נכנתה, והאוייב יכול לאיים בכל רגע על אנפנו ועל עורפנו!

אם הכנסת מאיימת על חופש-העתונות, יצטרכו לוחמי-החופש בחזית-העתונות לפעול להבטחת עורפם. הם יצטרכו לשאול את עצמם — אם ירצו ואם לא ירצו — מה לעשות כדי לחזק את מחנה-החופש בכנסת עצמה?

אני מציע ברגע האחרון לראש-הממשלה לתת את דעתו על כך. אני מציע לו לגנוז את הצעת-החוק ולהכריז בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים שלא יתן את ידו לחקיקתה — לא בכנסת זו, ולא בכנסת הבאה.

לוי אשכול